

ĐỂ CÓ VỞ DIỄN CÓ GIÁ TRỊ

Từ nay đến Hội diễn sân khấu không còn bao lâu nữa. Nhưng không khí thì các nơi vẫn im ắng một cách đáng lo ngại. Chúng tôi nghĩ cần phải có sự trao đổi thẳng thắn và chân thành với những người hoạt động sân khấu, nhằm mục đích rút ra những kết luận bổ ích. Vì cuối cùng, chúng ta phải có bằng được những vở diễn hay, thực sự có giá trị.

1990 là năm có ý nghĩa đặc biệt. Đó là năm chẵn kỷ niệm những ngày lễ lớn. Nhưng không phải vì thế mà chúng ta chỉ cần những tác phẩm mang tính chất chào mừng. Vai trò của văn nghệ sĩ đã thực sự được khẳng định sau Nghị quyết 05 của Bộ Chính trị về giải phóng sức sáng tạo, công nhận tự do sáng tác và phê bình. Ngày nay, nghệ sĩ thực sự được thoát khỏi mọi ràng buộc, chỉ còn đối diện với chính bản thân mình. Nghĩa là người cầm bút thực sự được phát huy tài năng đích thực của mình. Như vậy, sau hai năm Nghị quyết có hiệu lực, chúng ta cần khẳng định khả năng của mình bằng tác phẩm cụ thể.

Hiện nay, những người quản lý cố sức đi tìm những kịch bản hấp dẫn, ăn khách. Xu hướng chung là những vở huyền thoại hoặc thiên về giải trí đơn thuần. Nhưng ngày nay, những cảnh tình yêu trắc trở, vụ án hấp dẫn, thậm chí cảnh hở hang, bôi bác gây cười rẻ tiền... cũng không thu hút được khán giả nữa. Người xem không còn hứng thú ngay cả những gì phi nghệ thuật mà cách đây không lâu họ đã từng tán thưởng. Thực tế đã dẫn đến sụp đổ ý đồ nghệ thuật vở diễn và phá sản kinh tế của đoàn. Vì các đơn vị đổ vào dựng mà không thu lại được gì.

Phân tích hiện trạng đáng buồn này, chúng tôi hiểu hơn ai hết tâm lý người sáng tạo cũng như quản lý. Ai cũng mong muốn có những tác phẩm thu hút công chúng để giải quyết được khó khăn đời sống, đồng thời vừa có giá trị nghệ thuật mong được giải trong hội diễn. Thực khó tìm vở, thể hiện tính năng động đổi mới kịch mục. Nhưng vì chưa xác

định rõ và cương quyết duy trì nghệ thuật chân chính, chúng ta đã lâm và tình trạng đáng tiếc.

Đáng tiếc nhất là sự *vô sẩy*. Từ này gần đây được giới chuyên môn dùng nhiều. Bởi nó phản ánh một cách hài hước mà đau xót hiện tượng chúng ta đoán sai, từ đó xác định nhầm thẩm mỹ công chúng. Giống như học trò hỏng thì vì học tử, chúng ta vừa là thủ phạm của việc làm nông nổi, chạy theo cái lợi trước mắt, vừa là nạn nhân của búa rìu dư luận. Việc đầu tư lớn về tài chính và chất xám nhưng không thu được kết quả gì đã đẩy không ít người có trách nhiệm, không ít đoàn vào tình trạng hoang mang, sa sút, bởi chúng ta phải *lĩnh đủ* sự phê phán đúng và sai, thông cảm và ác ý.

Thị hiếu là phạm trù luôn luôn biến đổi, nhất là trong tình hình kinh tế - xã hội có nhiều biến cố vừa qua. Nhiều vở diễn đã rời bỏ giá trị chân chính của mình, chạy theo bộ phận thị hiếu thấp kém. Video - xét về đáp ứng kịp thời thị hiếu hay tính “*năng động*” trước tình hình thời sự thì không loại hình nghệ thuật nào lấn át nổi. Thực tế cho thấy, cách đầu cơ văn hóa có lãi nhanh nhất này không thể tồn tại được lâu. Như vậy, tại sao chúng ta vì thị hiếu thấp kém của một số người mà đưa cả đoàn đứng trước sự đe dọa tan vỡ?

Vấn đề khán giả hiện nay còn vô cùng phức tạp. Nhưng bao giờ cũng vậy, sau những biến đổi rối loạn, người ta lại phải trở về với nghệ thuật, với cái đẹp vĩnh cửu.

Đồng chí Trương Hiện, trưởng đoàn Cải lương Thái Bình đã có kết luận đúng khi đoàn vừa thoát khỏi thời kì lao đao: “Dựng những tác phẩm tốt, có chất lượng nghệ thuật và tăng buổi diễn là cách làm tốt nhất để tự nuôi sống mình”. Chúng tôi nghĩ, đó cũng là cách tốt nhất để tự khẳng định và coi trọng mình.

Sân khấu, nhất thiết phải trở về con đường sáng tạo chân chính! Xin đừng coi đây là khẩu hiệu nhằm hô hào suông. Vì có như thế, mới trả lại cho sân khấu giá trị đích thực của nó, mới trả lại vị trí tiên phong trong các vấn đề xã hội chứ không phải theo đuổi dư luận, thị hiếu như hiện nay; mới trả lại cho nó thiên chức nhà tiên tri của lịch sử. Như vậy, có thể trong khi khẳng định hay truyền bá nghệ thuật chân chính,

chúng ta sẽ gặp khó khăn, vất vả bởi sức hấp dẫn không hề ướng phí. Vì giá trị thực bao giờ cũng bền lâu. Cái còn lại sau khi qua lửa nóng chỉ có thể là vàng.

Có lần, Lênin đã nói rõ quan niệm của mình về người viết văn: Nếu là nhà văn, ít ra phải thể hiện được trong tác phẩm của mình những sự kiện lớn của cuộc cách mạng.

Như vậy, một người cầm bút chân chính không thể đứng ngoài vận mệnh của dân tộc mình, không thể thờ ơ trước những biến cố xã hội lớn lao.

Ở nước ta, những nhà văn thực sự có mặt trong kháng chiến chống ngoại xâm và xây dựng chủ nghĩa xã hội của toàn dân và văn nghệ sĩ đã tỏ ra xứng đáng trên vị trí của mình.

Nhưng bất cứ vấn đề nào bị đẩy đến cực đoan cũng ít nhiều bị hạn chế. Quan niệm “văn nghệ phục vụ chính trị” không có gì đáng phê phán. Nhưng đó là cách hiểu đơn giản và một chiều. Thậm chí, vì quá cứng nhắc nên có lúc chúng ta đã chạy theo chính trị một cách thuần túy. Mặc dù yêu cầu chủ yếu của văn học nghệ thuật là phản ánh được hiện thực toàn vẹn, điển hình. Hiện thực ấy không những gắn liền với ý nghĩa chính trị xã hội mà còn mang tính đặc thù của thời đại. Nhưng phản ánh hiện thực không dừng lại ở việc mô tả một cách đơn thuần những gì có thật đang xảy ra ngoài đời như khoán sản phẩm, hạch toán kinh tế, vi phạm đạo đức, luân thường đạo lý v.v... Mà thực tế xã hội phải được nhìn nhận một cách tổng hợp, nhiều chiều và dưới nhãn quan tiên tiến, giàu tính nhân văn. Tác phẩm nghệ thuật hơn một bài phóng sự, mô tả có tính báo chí ở chỗ đó.

Phản ánh hiện thực trong một tác phẩm, không nên hiểu đơn giản chỉ là việc nói ra và so sánh cái xấu, cái tốt. Hoặc thậm chí có người cho rằng ngày nay nghệ thuật đề cập đến mặt trái của xã hội càng sâu cay càng tốt, nói cả đến những điều người khác không dám nói. Như vậy, nếu trước đây chúng ta mắc sai lầm đã quá tả khi tô hồng hiện thực, thì ngày nay việc bôi đen lại đẩy chúng ta đến quá hữu. Thực chất vấn đề không phải chúng ta phản ánh cái gì, mà là phản ánh như thế nào. Vì thế, hiện thực văn học là khắc họa con người trong quá trình phát

triển tất yếu, biện chứng của nó. Giá trị đích thực của vở diễn là có xây dựng được *hình tượng* hay không. Tiêu chuẩn đầu tiên và cuối cùng đánh giá tác phẩm dựa trên nguyên tắc này. Đồng thời, dựa vào việc xây dựng hình tượng, chúng ta đã phát hiện ra nhiều tác phẩm, vở diễn chỉ có cốt truyện và người dẫn chuyện. Những vấn đề đặt ra trong đó không bằng hình tượng, không từ hình tượng, thậm chí không hề có hình tượng.

Chúng tôi xin nhấn mạnh vấn đề *hình tượng*. Bởi công chúng chỉ nhìn nhận giá trị đích thực của tác phẩm qua hình tượng. Thông qua hình tượng, người ta phải suy nghĩ về số phận con người. Từ đó, họ mới soi thấy mình trong đó, mới đi tìm cách lý giải cuộc sống trong các tác phẩm nghệ thuật.

Bỏ công sức tìm tòi và xây dựng hình tượng, chúng tôi nghĩ, không bao giờ là vô ích. Có như vậy, chúng ta mới thật sự phải đổ mồ hôi để tạo nên giá trị chân chính của tác phẩm. Do đó, thời gian để tìm những hình thức biểu hiện tầm thường sẽ không còn nữa.